

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-168>

УДК 342.211

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

INTELLECTUAL PROPERTY AS A TOOL FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Фігурська Людмила Володимирівнакандидат технічних наук, доцент,
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5555-6888>**Толстих Вікторія Юріївна**кандидат технічних наук, доцент
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8391-5377>**Павловський Сергій Миколайович**кандидат технічних наук, доцент
Одеський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3633-3566>**Fihurska Liudmyla, Tolstikh Viktoriia, Pavlovsky Sergey**
Odesa National University of Technology

У статті охарактеризовано процес управління інтелектуальною власністю та визначено її роль в інноваційному розвитку підприємств харчової промисловості. Захист прав інтелектуальної власності є потужним інструментом інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. З одного боку – це надає можливість забезпечити довготривалу конкурентну перевагу на ринку, а з іншого збільшити вартість нематеріальних активів підприємства. З'ясовано, що ефективне управління інтелектуальною власністю дозволяє захистити унікальність розробок та технологій, торговельні марки та бренди, протистояти недобросовісній конкуренції, комерціалізувати результати наукових доробок, стимулювати подальші інновації. Визначено перспективні напрямки інноваційних розробок підприємств харчової промисловості: інноваційність технологій виробництва, екологічність, здорове харчування. Описано алгоритм управління правами інтелектуальною власністю харчових підприємств.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист прав, інноваційний розвиток, ефективне управління, підприємства харчової промисловості, інноваційні харчові компанії.

The article describes the process of intellectual property management and determines its role in the innovative development of food industry enterprises. Protection of intellectual property rights is a powerful tool for the innovative development of food industry enterprises. On the one hand, it provides an opportunity to ensure a long-term competitive advantage in the market, and on the other, to increase the value of the enterprise's intangible assets. Despite the negative impact of military operations on the territory of Ukraine, the food industry is actively developing, the directions of modern innovations are aimed at overcoming many challenges: caring for consumer health, improving the environmental friendliness of both food products and the production process, significantly expanding the range. It was found that effective intellectual property management allows you to protect the uniqueness of developments and technologies, trademarks and brands, resist unfair competition, commercialize the results of scientific achievements, and stimulate further innovations. Criteria for assessing the prospects of innovative developments of food industry enterprises have been formed: innovativeness of production technologies, innovative approaches to business process management; environmental friendliness: effective waste processing, use of alternative energy; effective promotion of the product on domestic and foreign markets, new products and promising developments. The experience of successful innovative developments is identified and grouped: products aimed at

health care; companies that are focused on environmental friendliness of production and products, production of finished products and semi-finished products (saving the consumer's time). The algorithm for managing intellectual property rights of food enterprises is described.

Keywords: intellectual property, protection of rights, innovative development, effective management, food industry enterprises, innovative food companies.

Постановка проблеми. Проблема управління інтелектуальною власністю на харчових підприємствах становиться особливо актуальною у сучасних умовах у зв'язку із істотними науковими здобутками у харчовій промисловості. Це обумовлено багатьма причинами і намаганнями здешевити процес виробництва продуктів харчування, і зміною підходів до раціону харчування людей (практично проблеми світового рівня – боротьби із зайвою вагою), і необхідністю зробити харчування більш здоровим та корисним для організму людини.

Всі ці здобутки є потужним механізмом для створення інноваційно-інвестиційної системи України як сукупність взаємопов'язаних організацій (структур), що займаються виробництвом та комерційною реалізацією наукових знань і технологій.

Така система складається з двох основних компонентів [1, с. 55]:

1. Науково-виробничий сегмент, який охоплює компанії, університети, державні лабораторії, технопарки та бізнес-інкубатори, що сприяють розвитку інновацій та наукових досліджень.

2. Інфраструктурний сегмент, що забезпечує необхідні умови для функціонування системи, включаючи правові, фінансові та соціальні інститути, які підтримують розвиток і впровадження нових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням та аналізом проблем інтелектуальної власності в Україні у своїх роботах займалися такі вчені, як: Білоусова Н. О., Богуславський М. М., Гаврушкевич Н. В., Данильченко М. А., Дзера О. В., Дробов'язко Р. В., Носік Ю. В., Пастухов О. М., Харитонов С. О. Значний внесок у розробку проблем інноваційного розвитку економіки внесли вітчизняні вчені Василенко В. О., Гальчинський А. С., Геець В. М., Кінах А. К., Лагодієнко В. В., Ніколюк О. В., Семиноженко В. П., Іляшенко С. М., Лапко О. О., Новицький Н. А., Шматько В. Г., та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, досі мало уваги присвячено проблематичній стороні питання саме процесу управління інтелектуальною власністю як інструменту для

підвищення ефективності інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості та її ролі у зміцненні конкурентних позицій підприємств.

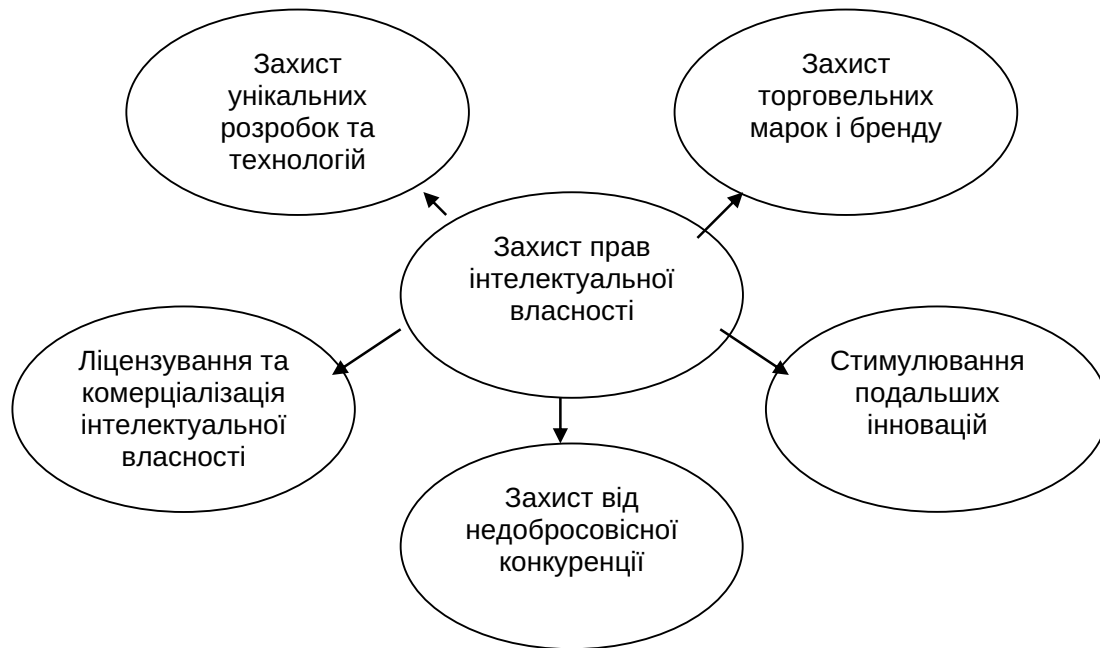
Формулювання цілей статті. Метою статті є описати процес управління інтелектуальною власністю та визначити її роль в інноваційному розвитку підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна власність – це сукупність прав на результати творчої та розумової діяльності людини у різних сферах, зокрема науковій, художній та виробничій. Вона є об'єктом правових відносин і гарантує автору право володіти, використовувати та розпоряджатися створеними ним нематеріальними благами. Оскільки такі об'єкти не втрачаються при використанні, їхнє застосування іншими особами можливе лише за згодою правовласника, що забезпечує захист та справедливе регулювання правових аспектів інтелектуальної власності [2, с. 34].

У сучасних умовах глобальної конкуренції підприємства харчової промисловості активно впроваджують інновації, спрямовані на покращення якості продукції, розробку нових рецептур, оптимізацію виробничих процесів та підвищення ефективності бізнесу. Важливою складовою цього процесу є захист інтелектуальної власності, який відіграє ключову роль у формуванні конкурентних переваг, забезпеченні економічної безпеки та стимулюванні подальших інновацій (рис. 1).

Важливим аспектом діяльності підприємств харчової промисловості є формування впізнаваності продукції та підвищення рівня довіри споживачів до торговельної марки. Реєстрація торговельних марок надає можливість захисту унікальних назв, логотипів та дизайну упаковки від неправомірного використання іншими суб'єктами господарювання. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства, формуванню лояльної клієнтської бази та зростанню вартості бренду на ринку.

Ефективне управління інтелектуальною власністю відкриває додаткові економічні перспективи для підприємств. Зокрема, комерціалізація запатентованих технологій або

Рис. 1. Роль захисту прав інтелектуальної власності в інноваційному розвитку підприємств харчової промисловості

Джерело: сформовано авторами

рецептур шляхом надання ліцензій дозволяє розширювати присутність компанії на міжнародних ринках без необхідності значних капіталовкладень у виробничі потужності.

Захист прав інтелектуальної власності також відіграє ключову роль у забезпеченні чесної конкуренції. Відсутність належного правового регулювання у цій сфері може призвести до втрати унікальних технологічних розробок та використання їх сторонніми компаніями без відповідних ліцензій. Реалізація заходів щодо охорони авторських прав, патентів і торговельних марок дозволяє підприємствам ефективно протидіяти недобросовісним конкурентним практикам та гарантує дотримання правових норм ринкового регулювання.

Захищеність інтелектуальної власності створює сприятливі умови для подальшого інвестування у наукові дослідження та розробки. Впевненість у правовій охороні розробок стимулює підприємства до співпраці з науковими установами, залучення грантового фінансування та використання державних програм підтримки інноваційної діяльності.

Таким чином, ефективний захист прав інтелектуальної власності є невід'ємним елементом стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. Він забезпечує збереження конкурентних переваг, охорону

інвестицій у технологічні розробки та сприяє підвищенню економічної ефективності виробничо-господарської діяльності.

У 2023 році Україна посіла 55-те місце серед 132 країн у Глобальному індексі інновацій. Протягом 2018–2023 років її позиції в рейтингу зазнали змін: від 43-го місця у 2018 році до 55-го у 2023-му (рис. 2). Водночас лідерами інноваційного розвитку традиційно залишаються такі країни, як Швейцарія, Швеція, США, Сінгапур та інші.

Ефективний аналіз інноваційного розвитку національної економіки має базуватися на статистичних показниках реального сектору, що дає змогу оцінити актуальні тенденції та динаміку на державному рівні. Сьогодні впровадження інновацій у всі сфери суспільного життя є не просто бажаним, а необхідним кроком для забезпечення сталого економічного зростання та конкурентоспроможності підприємств.

За період 2016–2020 років спостерігалось скорочення кількості підприємств, що активно впроваджують інновації. Цей спад може бути спричинений низкою факторів, зокрема фінансовою нестабільністю, нестачею ресурсів для наукових досліджень і розробок, невизначеністю ринку та недостатньою державною підтримкою. Такі економічні умови змушують компанії обмежувати інвестиції в технологічні вдосконалення та новітні розробки.

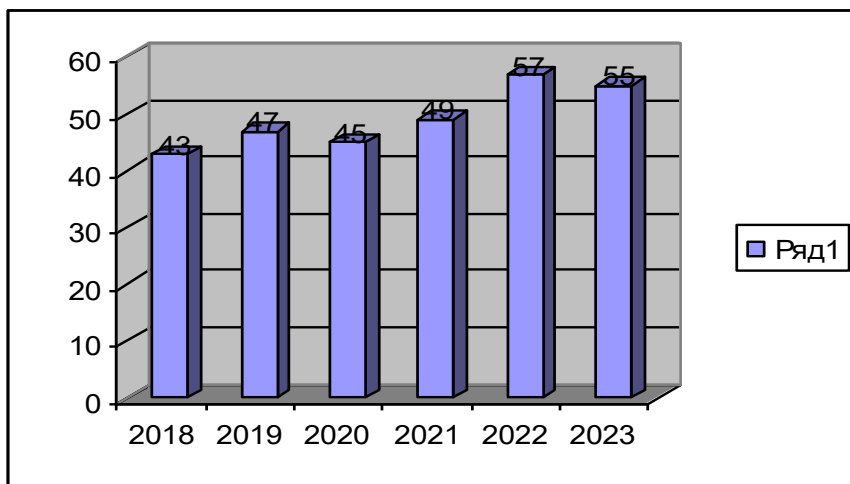

Рис. 2. Рейтинг України за Глобальним індексом інновацій

Джерело: сформовано авторами за [3]

Порівняно з країнами Європейського Союзу, де майже половина компаній (49%) ідентифікує себе як інноваційно активні, в Україні цей показник становить лише 17%. За роки незалежності рівень впровадження новітніх технологій у країні скоротився у 14,3 рази, а частка інноваційно-активних промислових підприємств зменшилася в п'ять разів. Найбільші витрати в інноваційній сфері припадають на закупівлю сучасного обладнання, машин та програмного забезпечення, що свідчить про потребу в оновленні матеріально-технічної бази бізнесу.

NEWFOOD портал відстежує та публікує інформацію про перспективні інноваційні доробки в галузі харчування (табл. 1).

Відповідно до чинного законодавства України, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності належать до нематеріальних активів підприємства, що можуть приносити йому додатковий дохід. Оскільки в сучасних умовах інтелектуальна власність відіграє ключову роль у розвитку економіки, її необхідно розглядати як стратегічний ресурс, яким слід ефективно управляти.

Управління інтелектуальною власністю передбачає комплекс заходів, спрямованих на планування, організацію, мотивацію та контроль використання об'єктів інтелектуальної власності з метою отримання прибутку чи іншої вигоди.

Деякі експерти вважають, що цей процес має обмежуватися лише управлінням правами на результати творчої діяльності. Проте на практиці інноваційне виробництво базується не стільки на самих правах, скільки на конкретних об'єктах інтелектуальної влас-

ності, таких як новітні технології, пристрої, матеріали чи способи виробництва, що є предметом винаходів або корисних моделей [5, с. 143].

Наявність права на винахід забезпечує конкурентні переваги продукту чи процесу, надаючи правласникові монопольне становище на ринку товарів і послуг. Таким чином, об'єкт інтелектуальної власності можна розглядати як зміст, а право на нього – як форму, що вимагає комплексного підходу до управління. Важливо враховувати не лише сам результат творчої діяльності, а й правові аспекти його використання.

Крім того, права інтелектуальної власності можуть мати безпосередню економічну цінність. Зокрема, їх можна комерціалізувати шляхом продажу або надання ліцензій на використання за відповідними договорами.

Оскільки такі права мають нематеріальну природу, вони належать до категорії нематеріальних активів. Як і будь-якими іншими активами, ними необхідно ефективно управляти, щоб максимально реалізувати їх потенціал і отримати економічну вигоду.

Процес управління правами інтелектуальною власністю можна представити у наступному алгоритмі (рис. 3).

Ефективне управління інтелектуальною власністю є важливим фактором конкурентоспроможності підприємства. Для цього необхідно, насамперед, усвідомити її значення. Багато керівників, зосереджуючись на поточних завданнях, не приділяють належної уваги об'єктам інтелектуальної власності, що може призвести до втрати конкурентних позицій та фінансових ризиків. Важливо, щоб саме топ-

Таблиця 1

Перспективні напрямки інновацій в харчовій галузі

Напрямок інновації	Сфера інновації	Назви компаній
Піклування про здоров'я	Інновації базуються на принципово нових дослідженнях в галузі харчування та лікування захворювань	Danone Україна
	Розробка продуктів, що відповідають щоденним потребам: протидія втомі та стресу, розладам травлення або схильності до застуд.	Група компаній «Нові Продукти»
	Запровадила німецьку технологію очищення молока FreshMilk, завдяки якій можливо максимально зберегти поживні властивості продукту	Молокія
Екологічність виробництва	Оновили очисні споруди	Кормотех
	Прагне досягти відновлення 75% своєї первинної упаковки шляхом переробки або повторного використання до 2025 року.	Кока Кола Беверіджиз Україна
Готова або напівготова їжа (економія часу споживача)	Акцент в компанії ставлять на виробництво продуктів у форматах підготовлені до приготування, напівготові та готові до споживання	МХП
	Широкий асортимент заморожених овочів, ягід, тіста та хлібобулочних виробів	«Рудь» – АТ «Житомирський маслозавод»
	Асортимент компанії становить приблизно 150 позицій: готові перші та другі страви	GFS

Джерело: сформовано авторами за [4]

менеджмент підприємства розумів цінність таких активів і активно залучав їх до бізнес-стратегії.

Для досягнення успіху слід встановити баланс інтересів між усіма учасниками інноваційного процесу – замовниками, виконавцями та кінцевими користувачами. Підприємство має стратегічно планувати свою інтелектуальну власність, визначаючи, які об'єкти необхідно створити або придбати для посилення ринкових позицій. З цією метою важливо проводити аудит власних активів, щоб мати чітке уявлення про всі наявні патенти, авторські права чи товарні знаки, а також своєчасно оновлювати або продовжувати їхню дію.

Одним із ключових аспектів є аналіз ринку та дослідження об'єктів інтелектуальної власності конкурентів. Це дозволяє уникнути порушення чужих прав, а також знайти перспективні ніші для розвитку. Важливим етапом є ідентифікація об'єктів, які необхідно захистити або отримати додаткові права на них, щоб мінімізувати юридичні ризики. Якщо певні компоненти продукції потрапляють під дію сторонніх патентів, підприємству може загрозувати конфіскація товару або штрафи,

тому варто заздалегідь передбачати можливі сценарії.

Розробка або придбання прав на інтелектуальну власність має відбуватися плано-мірно, виходячи з потреб компанії та її ринкових цілей. Крім того, необхідно регулярно оцінювати економічну ефективність таких активів, аналізуючи їхню комерційну цінність та потенційні прибутки. Важливим інструментом фінансового управління є можливість постановки об'єктів інтелектуальної власності на баланс підприємства та їхня амортизація, що дозволяє оптимізувати податкове навантаження.

Ще одним критичним аспектом є готовність підприємства до захисту своїх прав. У разі порушення інтелектуальної власності з боку конкурентів компанія має бути готова до юридичних дій, включно з судовим захистом своїх активів. Водночас ефективність управління інтелектуальною власністю варто постійно оцінювати: якщо витрати на її адміністрування перевищують отримані вигоди, підхід слід переглянути.

Успіх у цій сфері неможливий без команди досвідчених і компетентних фахівців, які здатні творчо підходити до управління інте-

Рис. 3. Алгоритм управління правами інтелектуальною власністю харчових підприємств

Джерело: складено авторами за [5, с. 143–146]

лектуальними активами. Саме злагоджена робота кваліфікованих спеціалістів забезпечує ефективне використання інтелектуальної власності як стратегічного ресурсу для розвитку підприємства.

Висновки. Захист прав інтелектуальної власності є потужним інструментом інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. З одного боку – це надає можливість забезпечити довготривалу конкурентну перевагу на ринку, а з іншого збільшити вартість нематеріальних активів підприємства. Не дивлячись на негативний вплив воєнних дій

на території України харчова промисловість активно розвивається, напрямки сучасних інновацій спрямовані на подолання багатьох викликів: піклування про здоров'я споживачів, підвищення екологічності як продуктів харчування, так і процесу виробництва, суттєве розширення асортименту. Ефективне управління інтелектуальною власністю дозволяє захистити унікальність розробок та технологій, торговельні марки та бренди, протистояти недобросовісній конкуренції, комерціалізувати результати наукових доробок, стимулювати подальші інновації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яременко Л. А. Національна інноваційна система та її формування в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць*. Вип. 1. НДЕІ Мінекономіки України, 2007. С. 54–57.
2. Дюндін В. Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. С. 29–37.
3. Global innovation index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
4. Новини про харчування. URL: <https://newfood.ua/>

5. Інтелектуальна власність та патентознавство : підручник / Н. О. Білоусова, Н. В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін. : за ред. проф. П. М. Цибульова та доц. А. С. Ромашко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 374 с.

REFERENCES:

1. Iaremenko L. A. (2007) Natsionalna innovatsiina systema ta yii formuvannia v Ukraini. [National innovation system and its formation in Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats. Vyp.1. NDEI Minekonomiky Ukrainy*, pp. 54–57. (in Ukrainian)
2. Diundin V. D. (2014) Intelektualna vlasnist yak holovna skladova intelektualnoho potentsialu. [Intellectual property as a main component of intellectual potential]. *Efektivna ekonomika*. № 5, pp. 29–37. (in Ukrainian)
3. Global innovation index. Retrieved from: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
4. Novyny pro kharchuvannia [Nutrition News]. URL: <https://newfood.ua/>
5. Intelektualna vlasnist ta patentoznnavstvo : pidruchnyk (2021) [Intellectual property and patent law] / N. O. Bilousova, N. V. Havrushkevych, M. A. Danylchenko ta in. : za red. prof. P. M. Tsybulova ta dots. A. S. Romashko. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo «Politekhnik», 374 p. (in Ukrainian)